

Széchenyi vasgyárosa.

Abban az időben, mikor gróf Széchenyi István ismeretes vitáját folytatta Kossuthal, aki tudvalevően gyorsabb iramban akarta megvalósítani a legnagyobb magyar reformeszméit, letelepedett Pesten egy huszonnégy éves svájci vasöntő legény és munkábaállott a pesti hengermalom öntödéjében. Mint nagyszerűen bevált munkás, csakhamar az öntöde vezetője lett és kiváló képességeinek híre eljutott az akkor még gyermekkorát élő magyar ipar köreihez. Így került a vasöntő legény gróf Széchenyi Istvánhoz, aki, mint ismeretes, az iparral kapcsolatos minden jelenségre felfigyelt, a legapróbb dolgok iránt érdeklődött, tanácsokkal és pénzzel látta el a segítségre szorult iparosokat és csodálatraméltó agilitással lelket öntött a magyar gazdasági életbe.

A svájci vasmunkást, akit Ganz Ábrahámnak hívtak, gróf Széchenyi István megkedvelte és pártfogásába vette. Ezzel a sokat jelentő pártfogással meg volt alapozva Ganz szerencséje és szédületesen ivelő pályafutása. Elgondolásait és terveit közölte Széchenyivel, aki egy pillanatig sem vontja meg tőle bizalmát. Széchenyi segítő keze nem hagyta el a bevándorolt vasmunkást és amikor egyszer munkahelyén szerencsétlenül járt, Széchenyi maga vigasztalta és gondoskodott orvosi kezeléséről. Az történt ugyanis, hogy öntés közben egy tüzes vasdarab kipattant és kiégette Ganz egyik szemét. De ő félszemmél még fokozottabb akaraterővel dolgozott és 1844-ben megalapította Budán, a mostani Ganz-utcában vasöntő telepét, amelynek berendezése egy olvasztó kemencéből és egy fuvóból állott. Ezt az emberi erőre készült fuvót egykori feljegyzések szerint, rendszeren a budai granátosok taposták megfelelő díjazásért.

Ilyen kezdetleges eszközökkel kezdte meg működését a később világhíres és amerikai méretű gyár. Lássuk csak e gyár ugrásszerű fejlődését. Két évvel az alapítás után, vagyis 1847-ben készült ott egy gőzgép, az első, amelyet Magyarországon gyártottak. Ekkor kezdődik a gyár fejlődése.

Széchenyi pártfogása révén nagyobb megrendeléseket kap a dunai nagy társulattól és az akkor épült óbudai hajógyártól. A Lánchid vastartóit is ott öntötték. A 48-as kormány látta el munkával a Ganz-gyárat, amely igazi, világviszonylatban is nagy hírét csak később szerezte, amikor kéregöntésű vasuti kerekek gyártásával kezdett foglalkozni. Az első tizenhat darabot 1853-ban öntötte a magyar központi vasut részére. Híre futott a kerekek kitűnő minőségének és Ganz meghódította velük az egész világot. A siker kiindulópontja tulajdonképpen Párizs volt, ahol az 1855. évi világkiállítás magyar ipari osztályán egy ócska vasuti kerék keltette fel a szakemberek figyelmét. Ezt a kereket 1843-ban készítette Ganz és azóta, tehát tizenegy éven keresztül nap-nap után használatban volt, anélkül, hogy elkopott volna. Ennél hatásosabb reklám nem kellett a magyar gyárnak, amely azóta gyártmányaival elárasztotta az egész világot. A párizsi világkiállítás bíráló bizottsága kitüntette a magyar vasgyárat és 1866-ban már Európa hatvan vasutján nyolcvanezer Ganz-kerék futott. Még Anglia is behódolt a budai gyárnak és nagyobb mennyiségű kereket rendelt a liverpooli vasut részére. Ennek a megrendelésnek köszönhető, hogy az 1862. évi londoni világkiállításon is érmet kapott. Ez rövid vázlat a fejlődési folyamatnak, amely egyre nagyobb arányokat öltött és amelyből a háború utáni összeomlásig Európa egyik legnagyobb ipari üzeme keletkezett.

Ki tudja, hogy Széchenyi buzdítása és pártfogása nélkül meddig fejlődött volna a budai öntöde? A legnagyobb magyar nemcsak lelket, hanem szociális érzéket is öntött az idegen származású vasgyárosba. Széchenyi szellemének tulajdoníthatók azok a munkásjóléti berendezések, amelyek akkor tájt a nyugati államokban is ritkaságszámba mentek. Ganz minden alkalmazottját biztosította baleset és halál esetére, azonkívül gyárában kórházat létesített, ahol a beteg munkás ingyen gyógykezelést, orvosságot és betegsége idejére munkabérének felét kapta. A kiegyezés évében külön ünnepe volt a magyar iparnak, amikor Ganz jubilált abból az alkalomból, hogy gyárában a százazredik kerék készült. Királyi kitüntetésben részesült, Buda városa díszpolgárává választotta, a társadalom minden árnyalata lelkesen ünnepelte a kitűnő férfiut, aki az Akadémia tőzsomszédságában, a Feldunasoron (most Rudolf-rakpart) levő hatalmas palotájában fogadta az üdvözléseket. Két héttel ünneplése után szendációként hatott Pest városában a derék nagyiparos öngyilkosságának híre. A köztisztületben állott gyártulajdonos leugrott palotája második emeleti folyosójáról és szörnyethalt. A lapok akkori hírszolgálatát jellemzi az a lakónikus rövidség és ki-méletlenség, amellyel az akkoriban kétségtelenül feltűnő eseményt kezelték. Éppen csak, hogy tudomást vettek a megdöbbentő drámáról: Báró Kemény Zsigmond lapja például így irt a tragédiáról:

„Gyászseset. A híres vasöntő, Ganz tegnap új dunaparti háza folyosójáról kihajolván, lába a sikos kőpadozaton hátracsuszott, miáltal derekával a rácszatra esett s egyensúlyt veszítve, az udvar kövezetére zuhant és azonnal halva maradt. Százezer vasuti kereke jubileumát csak minap ülte meg; s félnek, hogy a vasöntés azon titkát, melynél fogva készítményei európai hírűekké lettek, a sirba vitte magával.“

A nagyhirű gyáriparosnak, a magyar gazdasági élet büszkeségének, sokszáz család eltartójának, hatalmas vagyón urának tragikumája, nyilván tulzott kegyelethből, alárendelt jelentőségű volt, mert hiszen, a tudósításból látjuk, nem az embert, az alkotó zsenit siratták. A legfontosabb szempont, a nagy közérdek, a vasöntés titka volt.

Radó Richárd.